అంతర్నాటకము

నాటకసంస్కారము చేయ నెంచిన రసోపాసక బృందమువారందఱూ బ్రాహ్మ మతమున సాధారణశాఖకు చెందినవారు; అందఱూ బహుభాషావల్లభులు; అందఱూ స్త్రీపాత్రమును స్త్రీలే అభినయింపఁగోరువారు. వారెప్పుడూ సంగీతమును పొడిగింపనూ లేదు; కుంచీకరింపనూలేదు. పాటలకు ప్రేక్షకులు ఎంత అల్లరిచేసినను లేనిచోట వారొకపాటయేని పాడాలేదు, ఉన్నచోట మానాలేదు. శిలావర్షము కురిసినను వారు ఒక నిముసమేని ప్రదర్శనమును ఆఁపలేదు.

ఆ సంఘమున ఎవరూ నాట్యమును జీవికకు ఉపయోగించుకొనలేదు. ప్రకటించి ప్రదర్శనమును ఎన్నఁడును ఆఁపలేదు. వారికి తెరలూ మరలూ వాద్యములూ చోద్యములూ ఎక్కువగా లేవు.

వారి ప్రదర్శనములకు మొదట మొదట పామరులు వచ్చుట ఎటులు తగ్గఁదొడఁగెనో పిదప పిదప సహృదయులు వచ్చుట అటులు హెచ్చఁదొడఁగెను. రమ్మని పిలిచినను పోలీసులు రారు. వారిప్రదర్శనము ఒక చక్రముపలె జరుగును. కన్ను మూయుచో దానియాకు కానరాదు. రాముఁడు ఎప్పుఁడూ బూట్సులు తొడుగలేదు; చారుదత్తుఁ డెన్నఁడూ జందెము వేసుకొనుట మఱవలేదు.

చైతన్యచంద్రోదయము, రామకృష్ణ చరిత, కబీరుకథ, శాకుంతలోత్తరరామచరిత మృచ్ఛకటికములు వారి ప్రదర్శనములలో ఉత్తమములు. వాడుకభాషలో వ్రాయఁబడిన కొన్ని నాటకములను వారు ప్రదర్శించుచుండఁగా కేవల గ్రాంథిక భాషావాదులుకూడ చూడరా మొదలిడిరి.

ఆ సంఘమునందు కొందఱకు స్వనామములు తుడిచిపెట్టుకొనిపోయి వానికి బదులు రామ దుష్యంత చారుదత్తాది నామములు ఖాయమయిపోయినవి.

ఆ సంఘమున పాత్రధారణ మొనరింపని గౌరవసభ్యులు పలువురు కలరు. వారు వలయుచో తెరలు లాఁగుదురు; ప్రేక్షకు లగుదురు; వాచకులగుదురు.

వారిలో ముఖ్యుఁడు గోపాలుఁడు. ఆతనికి ఇంటి పేరు ఏమోకాని ప్రకృతము ఐ.సి.యసే ఇంటిపేరు. ఇంకను శంకరుఁడు, బిందుమాధవుఁడు, రాధాకాంతుఁడు,

బలభద్రుఁడు, వాసుదేవుఁడు మొదలుగవారు కలరు. వీరు డిస్ట్రిక్టుకలెక్టర్లు, తహసీల్దార్లు, ప్లీడర్లు, భూస్వాములు. స్త్రీలే స్త్రీపాత్రములు ధరింపవలెనని వారి అభిమతము. వారాంగనలను చేర్చుకొనరాదని వారి తలఁపు. అందఱూ తమతమ భార్యలను పాత్రధారణ మొనరింపఁ గోరిరి. ఎవరిభార్యయు అందులకు అంగీకరింపలేదు. బలాత్కరించుట పాడి గాదనుకొని కొందఱు వారికి నయాన భయాన బోధించుచుండిరి. అందు ఐ.సి.యస్. గోపాలుఁడు ఈ విషయమును ప్రణయకలహమునకు దింపెను. క్రమక్రమముగా అందలి ప్రణయము జాఱిపోయెను.

2

ప్రకృతియొక్క శృంగారమందిరాంతరాళమున వెండినీరు తీసిన చాందినీవలె వెన్నెల వ్రేలాడుచుండెను. మల్లెపూలు, ముత్యాలపోగులు, శతపుష్పాపుష్పములు, రత్నహారములు, అరమగ్గిన మావిపండ్లు, బంగారుగులోబులు వనదేవతావాసకసజ్జి కాప్రాంతమున గోదావరి చేటికవలె నిలువఁబడి యుండెను.

డాబామీఁద వేణుగోపాలుఁడు ఒకశయ్యమీఁదను, రాధ వేఱొకశయ్యమీఁదను శయనించి యుండిరి. వారి కనులు మూసికొనియే యుండెను. అవయవములన్నియు మౌనము వహించెను. ఒకరియూర్పు ఇంకొకరికి వినఁబట్టదు. నిష్కంపములగు రెండు సముద్రములు జంటగా శయనించెను.

గోపాలుఁడు నిదిరించెనని రాధ, రాధ నిదిరించెనని గోపాలుఁడు. ఇటు లనుకొనుట రెండునెలలనుండి.

ప్రణయకలహము ప్రేమయొక్క గొలుసుకట్టు. దానిలో కాలాక్షరములు కానరావు. అది అజాయుద్ధమే. యగుఁగాక – మేఘగర్జనవలె భయంకరము. అది అద్వైతమునందు పర్యవసించు ద్వైతము. దీని కొలిమిలో గరళము కరఁగి కరఁగి అమృతమగును.

చంద్రికా మారుతముల సమ్మేళనముతో రెండవజాము ముగిసెను. వారిరువురూ చెట్టాపట్టాలు పట్టుకొని మావిపొదరిండ్లలోను గోదావరీ సైకతములలోను శైలశృంగము లందును విహరించిరి. గోపాలుఁడు వారి విహారమును కనులు మూసికొనియే చూచెను.

మారుతుని ఆతురోత్కంఠతో మూడవ జాము అరంభమై వెన్నెల పై పాటుతో అంతమొందెను.

గోపాలుఁడు రెప్పలసందునుండి చూచెను. క్రమముగా రెప్ప లెత్తిచూచెను. వెంటనే మూసికొనెను. రెప్పలు అనుకొనెను: కన్నులారా! మేము మీ తలారులము. మీరే దొంగలగుచో మాపని యేమి?

రాధాహృదయము తుకతుకలాడుచుండెను. ఆమె అనుకొనెను: నీకు అవమానజనకమైనను నీ సర్వేశుఁడు ఆజ్ఞాపించిన కార్యమనుష్ఠింపుము!

గోపాలుఁడు తనలోతాను దూఱుకొనెను. ప్రణయకలహము కలహముగా మాఱుచున్నది. ఏమని చెప్పను? వేషము వేయనక్కఱలేదు. లెమ్మందునా? ఎంతచులకఁదనము! ఇందు నా దోషము లేదందునా? అసలు దోషము లేనిచో దోషసంభావన యెటులు? మృభావఁగా ఇటులందును - కాలమూ, కర్మమూ ఇటులు ఒనఁగూడినవి!

రాధ ఇఁక చెప్పివైచెద ననుకొనెను. తీయమావిపై ఒకకోయిల కుహుకుహు మనెను. రాధా! తొందరపడకు మనియా, గోపాలా! తొందరపడకు మనియా ఆ పలుకు? ఉహుఉహు మని తననే సంబోధించుచున్నటులు గోపాలుఁడు అనుకొనెను.

రాధ దీర్ఘముగా నిట్టూర్చెను. ఆమె పట్టుఁదల యంతయు ఆవిరిగా ఎగిరి పోవుచున్నదని గోపాలుఁడు తలఁచెను. దైవము హాస్యరసికమని రాధ అనుకొనును. ఆమె నడిసప్పుడు కాకుండ లేచి కూర్చుండెను; ఓరకనులతో చూచెను. చంద్రుడా! నీతో నిఁక పనిలేదు.

గోపాలుడు ఇది యంతయు చెవులతోడనే చూచుచుండెను. అతఁడించుకయు కదలలేదు. అతని యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసముల తాళమానము తప్పలేదు.

వంచన తొంగి చూచుచుండెను.

రాధ గోపాలునిపై చేయి వైచెను. పులకలచే ఆమె చేయి పూవుదొడఁగెను. ఎఱుఁగనటులు గోపాలుఁడు కనులెత్తెను. రాధ చేతిని మెత్తగా ఆవలికి త్రోసెను. అది వేయి ఆఘాతముల పెట్టు.

ప్రణయ దుఃఖిత కంఠమున పావురమును, కన్నులలో కాఱుమబ్బులును కలవు.

రాధ లోలోపల తలఁచెను - 'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ' అని. ఆమె గద్గదికతో ననెను: 'నీ యాజ్ఞ శిరసావహించెదను. కాని తమరు మాత్రము నా వేషము చూడ రారాదు.'

గోపాలుఁడు హఠాత్తుగా నవ్వి నిమిషమాత్రమాలోచించెను. పిదప 'రాధా నా హృదయ మూఱిపోయినది' అని ఆమెను బాహువులతో గ్రుచ్చి యెత్తి 'నీవు నాకు భూషణమవు' అనెను.

ఆకసముపై మబ్బుపట్టకయే అతని బాహువులపై ముత్తెములంత రెండు బిందువులు రాలెను. కౌఁగిలి వీడి అతఁడు మిన్నులు చూచుచుండఁగా రాధ కనులొత్తుకొనెను.

3

మనస్సెంత సంగ్రామక్షేత్రము! దొడ్డది కురుక్షేత్రసంగ్రామమా అర్జున మనస్సంగ్రామమా? క్రమక్రమముగా రాధ నాటకభాగములు కొన్ని పఠించెను. ఆమె తొలుత ప్రియంవదాపాత్రమును, అనసూయాపాత్రమును ధరించెను. రసోపాసక బృందమువారు ఐ.సి.యస్. గోపాలుని సాహసమునకు జయపెట్టిరి. రాధను మిగుల గారవముగా చూచుచుండిరి. ఆమె యెన్నఁడును రిహార్సు వెయ్యలేదు.

లోకము తొలుదొలుత ఆమెను దూషించెను; తరువాత తరువాత భూషించెను. రాధ దూషణము సంతోషించెను. పురుషులందఱు అనుకొనిరి – 'స్త్రీకి పవిత్రపీఠ మీయఁగా ఆమె తన పవిత్రపీఠమును కాపాడుకొనిన పుణ్యకాలము.' రాధ ఉత్తరచరితమును సీతాపాత్రము ధరించెను. లోకులు 'అచ్చసీత అచ్చసీత' అని అనిరి. ఆమె అనుకొనెను – 'నాకు ఈ పాత్ర మెంతయును పాత్రము.'

ఒకనాఁడు ఇంటికడ గోపాలుఁడు రాధతో ఇటు లనెను – 'చూచితివా మన కలహబీజము పెద్దవృక్షమై తియ్యపండ్లు ఫలించినది.'

రాధ – ఏమిటి ఆ తియ్యపండ్లు? ఇవి చివరకు చేఁదెక్కును.

గోపాలుఁడు – అది వట్టి పిచ్చియూహ.

రాధ – కొందఱకు తమయిష్టమే ప్రేమ; కొందఱకు ప్రేమయే ఇష్టము. కొందఱకు ఇష్టమే స్వాతంత్ర్యము; మరికొందఱకు స్వాతంత్ర్యమే ఇష్టము.

అంత గోపాలుఁడు ఆలోచించుచు ఊరకుండెను.

అపుడు రాధ యిటులనెను – మఱచి నావేషము చూడవత్తురేమో! అటు లెన్నఁడు కాఁగూడదు. ఇది ఊర్వశి చేసిన సమయము. మీరు మాత్రము రాఁగూడదు.

గోపాలుఁడు దీర్ఘముగా ఆలోచించెను. అతఁడు ఆమెను ఏకాగ్రదృష్టితో చూచెను.

'ఈ రేయి నా ధరింపబోవు వసంతసేన పాత్రమును ఇపుడే చూచెదరా యేమి?' అని రాధ యనెను.

'వసంతసేనా? వసంతసేనే? నీవే నా వసంతసేనవు. నా వసంతసేనను నే నిపుడే చూచికొందును. నేనే చారుదత్తుఁడను. నీ సువర్ణభాండము దాఁచెదను. నిన్ను మీ యింటికడ దింపివచ్చెదను. వర్షమున వచ్చిన నిన్ను కౌఁగిలించి కొందును......

....

ఆ ఏమి? శకారుని నీమెడ తాఁకనీయక నెట్టి వైచెదను. ఏదీ, నాముందు నిలుకడగా నిలుపుము! వసంతసేనా! నిన్ను చూపులతో త్రావి వైచెదను' అని గోపాలుడు రాధను వక్షమునచేర్చికొన దాపులకుఁ బోయెను.

'ఇక్కడే నాటకము చేయకుఁ'డని రాధ వెనుక వెనుకకు ఒదిగెను.

'ఒకసారి దాపున నిలువు'మని గోపాలుఁడు బతిమాలుకొనెను.

'నే నిఁక పాత్రధారణమునకు పోవలయు'నని రాధ యనెను.

గోపాలుఁడు ముందులకు నడిచెను.

మోటారు డ్రైవరు 'అమ్మా' యని ముంగిట కేక వైచెను.

4

గోపాలుఁడు మంచముపై పడుకొనెను. అతనికి కూర్కి రాలేదు. నిదుర పట్టినచో ఒకటి రెండుకలలు; నిదురపట్టనిచో ఒక దీర్ఘస్వప్నము. ఆ కలలో నాందిలేదు; నాటక మారంభమయినది. వసంతసేన వచ్చెను. చారుదత్తుఁ డుత్తరీయ మిచ్చెను. దానిని తీసికొన్న వసంతసేనకు పులకలెత్తెను.

స్వప్నములో గోపాలుఁడు జలదరించెను. చారుదత్తుఁడు వెన్నెలలో వసంతసేనను మేడదాఁకఁ బంపెను.

కలలో మతొకకవులు: బ్రహ్మమతము పునర్జన్మ మంగీకరింపకుండుట లెస్సకాదు. చూచుచుండఁగనే రాధ వసంతసేనయై తనను విడిచి చారుదత్తు నభిసరించుచున్నది.

గోపాలుఁడు 'ఆఆఆ' యని పలవరించెను.

అతఁడు కలలో 'మీరు మాత్రము చూడరాఁగూడదు' అని వినెను.

అతఁడు గభాలున లేచెను. కుదుటఁబడి కలయంతయు గుఱుతు దెచ్చికొని గడియారము చూచెను. పదకొండు పండ్రెండుల నడుమ. గోపాలుఁడు దుస్తులు వేసికొనియెను. మోటారు డ్రైవరును పిలిచెను. అతనిని నాటకమునకు మోటారు తోలుమనెను. 'అమ్మగారి ఆజ్ఞ లేదు' అని అతఁడు నిరాకరించెన. నవ్వుకొని గోపాలుఁడే మోటారు నడిపించుకొని పోయెను.

5

చారుదత్తుఁడును విదూషకుఁడును రంగమున నున్నారు. అది వానాకాలము. జలయంత్రము రంగమున వర్షించుచున్నది. జనులు అక్కజపడి చూచుచున్నారు.

ఉజ్జ్వలాభిసారికావేషముతో ముత్యాలగొడుగు వైచికొని 'కమలము కేలలేని సిరి', 'కా ముని చేతి మృదు ప్రహేతి', 'శోకము మగనాండ్ర కందఱకు', 'కంజశరాగమపుష్పము', వసంతసేన "సిగ్గు పోడిమిగల కూర్మితో" చారుదత్తు నభిసరింప వచ్చుచున్నది.

మబ్బులుతిమినవి.

'గీ. ఉఱుముఁగాక! పయోదముల్ కురియుఁగాక!
పిడుగు పడుఁగాక! యగుఁగాక పుడమి కదలి!
చలియు వేఁడియుఁ జూడరు లలన లకట!
రమణసాన్నిధ్యమున కేఁగు సమయమందు' అని అన్నది వసంతసేన.

విటుఁడు వర్షమును వర్ణించి వర్ణించి

గీ. అలిగితివయేని లేదు సౌఖ్యంబు కోప
గింపకున్నను మదనుండు కీర్తిలేఁడు
అలుగు మలిగింపు మొకవేళ నతనిఁగూడ
కరుణజూపుము! పడయు మాఘనునికరుణ ... అనెను.

సభ్యు లందఱూ రెప్ప వాల్పక చూచుచున్నారు. 'వర్షవర్ణన చాలు. ఇది ప్రబంధము కాదు. నాటకము చుమీ. వసంతసేనా, వడిగానడు వడిగానడు' అని యువకులనుచున్నారు.

గోపాలుఁడు లేవబోయి కూర్చుండెను.

వసంతసేన కూర్చుండి పువ్వులు రువ్వుచు – 'జూడగాఁడా! ప్రదోషకాలము సుఖకరముగా నున్నదా?' అని చారుదత్తునితో అనెను.

గోపాలుని హృదయము స్వస్థానమున లేదు. అది కన్నులలో నున్నది. చూపుల నుండి దాని విడఁదీయఁజాలము. మన మొకవేళ అందు ప్రవేశిపఁగలిగితిమేని చిమ్మనఁ గ్రోవిలోని నీటివలె వసంతసేనలో బోయిపడుదుము.

చారుదత్తుఁడు –

గీ. కలికి చెవిమీఁద నిడుకొన్న కడిమిపూవు
నుండి జాఱెడు వర్షబిందువులచేతఁ
దడుపఁబడుచున్న దీ పయోధరము రాచ
బిడ్డ యభిషేక మొనరింపఁబడ్డ రీతి. అని విదూషకునకుఁ జూపెను.

ఐ.సి.యస్. గోపాలుఁడు లేచి బలవంతమున మఱల కూరుచుండెను.

వసంతసేన చారుదత్తుని కౌఁగిలించుకొనబోవ సన్నాహపడుచుండెను. చారుదత్తుఁడు ప్రత్యాలింగనమున కాయత్తుఁ డగుచుండెను.

వారి యిరువురినడుమకు గోపాలుఁ డొక్క పెట్టున ఉఱికెను.

• భారతి – ఫిబ్రవరి – 1928 •